

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia XIV (2016)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.14.8

Małgorzata Korczyńska-Derkacz, Agnieszka Łuszek

Hanna Krall w przestrzeni wydawniczej i medialnej – analiza obecności w pierwszym piętnastoleciu XXI wieku

20 maja 2015 roku przypadły 80 urodziny Hanny Krall, dziennikarki, wybitnej reportażystki, autorki 39 książek, tłumaczonych na osiemnaście języków, mającej w dorobku także scenariusz teatralny, laureatki wielu nagród i wyróżnień. Jubileusze od zawsze stanowią okazję do pewnych podsumowań, stąd też narodził się pomysł napisania tego artykułu. Autorki postanowiły przyjrzeć się obecności Hanny Krall na rynku wydawniczym, jej twórczości i informacji o niej w mediach, w okresie od 1 stycznia 2001 roku do 31 marca 2015 roku. Jacek Antczak tak napisał we wstępie do książki *Reporterka. Rozmowy z Hanną Krall*:

Hanna Krall zapisuje świat. A gdyby tak zapisać Hannę Krall? [...] Gdyby tak opowiedzieć o reporterce. [...] Hanna Krall nie lubi, kiedy ktoś próbuje porządkować jej świat. Pewnie dlatego, że sama od pół wieku układa w swoich tekstach puzzle życia. I świetnie wie, że wszystkiego dopasować się nie da. Bo zgubi się gdzieś prawda. A już porządkowanie puzzli twórców to zadanie trudne, pewnie nie do końca wykonalne. Ale próbować warto – tym bardziej, że wielu czytelnikom, dziennikarzom i nowym pokoleniom adeptów pięknego i trudnego zawodu na tym zależy¹.

Postanowiliśmy poukładać wspomniane wyżej puzzle i opowiedzieć o powstałym w efekcie obrazie pisarki. Informacje do naszego artykułu pozyskałyśmy z następujących baz danych²:

- bazy danych Biblioteki Narodowej (Przewodnik Bibliograficzny, Polonica zagraniczne, Przekłady Literatury Polskiej, Polska Bibliografia Bibliologiczna,

¹ J. Antczak, *Wstęp*, [w:] *Reporterka. Rozmowy z Hanną Krall*. Wybór, kompozycja, uzupełnienia oraz dokumentacja Jacek Antczak. Warszawa 2007, s. 5. Na temat twórczości Hanny Krall ukazała się w 2006 roku praca K. Mąki-Malatyńskiej, *Krall i filmowcy*, Poznań; w czasopismach naukowych w omawianym okresie odnotowano zaledwie 4 pozycje: M. Zduńiak-Wiktorowicz, *Znowu dom, dom mimo wszystko*, „Białostockie Studia Literaturoznawcze” 2011, t. 2, s. 199–218; A. Dobiegała, *Miejsce braku pamięci: przestrzeń w holokaustowych reportażach Hanny Krall*, „Przegląd Humanistyczny” 2012, r. 56, nr 6, s. 73–84; A. Tatar, *Paraboliczne opowieści o ukrywaniu się w szafie: „Ta z Hamburga” Hanny Krall i „Daleko od okna” Jana Jakuba Kolskiego*, „Rocznik Komparatystyczny” 2015, r. 5, s. 281–312; A. Dobiegała, *Rzeczy jako język dyskursu memorialnego w holokaustowych reportażach Hanny Krall*, „Teksty Drugie” 2013, nr 1/2, s. 224–237. Do chwili obecnej w bazach Biblioteki Narodowej nie odnotowano pracy będącej pełną analizą twórczości pisarki.

² Przedstawione w artykule dane, wydobyte z wymienionych baz danych, obrazują stan na 31 marca 2015 roku. Badania prowadzone były przy pomocy wszystkich właściwych dla danej bazy możliwości wyszukiwawczych w kwietniu i maju 2015 roku.

Bibliografia Zawartości Czasopism, Wspólna Baza Artykuły z Gazet i Tygodników) dostępne na stronie <http://www.bn.org.pl/katalogi-i-bibliografie>,

- „Ruch Wydawniczy w Liczbach” (R. 58: 2012; R. 59: 2013), będący oficjalną statystyką państwa, której zasób stanowi nadsyłany do Biblioteki Narodowej egzemplarz obowiązkowy druków, zarejestrowany w bieżącej bibliografii narodowej. Należy jednak pamiętać, że analizowany statystycznie materiał może być w pewnym stopniu zniekształcony z powodu opóźnień w nadsyłaniu egzemplarza obowiązkowego lub wręcz nienadsyłania go – szacuje się, że około 10% książek i czasopism nie wpływa do Biblioteki Narodowej z tego tytułu,
- Index Translationum – międzynarodowa bibliografia przekładów powstała w 1932 roku, zawiera informacje o tłumaczeniach od roku 1979. Bazę można przeszukiwać według: autora, tytułu, języka oryginału, języka tłumaczenia, kraju, tłumacza, miejsca, roku, wydawcy, symbolu UKD,
- Baza EMIS (Emerging Markets Information Service) zawierająca ponad 22 800 lokalnych i międzynarodowych źródeł. Są to zarchiwizowane (od 1995 roku) i zaindeksowane wiadomości w języku angielskim i w językach narodowych z największych gazet, tygodników, miesięczników i pism branżowych. Dla Polski to ponad 540 publikacji z „Gazety Wyborczej”, „Rzeczpospolitej”, „Gazety Prawnej”, „Wprost”, „Newsweeka”. W przypadku Hanny Krall baza zawierała 325 rekordów³,
- Polityka.pl oraz archiwum internetowe tygodnika „Polityka”⁴,
- Polskie Radio – wyszukiwarka⁵.

Dane na temat rynku wydawniczego zostały także sprawdzone na stronie Instytutu Książki⁶.

Zgromadzony materiał został podzielony na dwie części: pierwsza dotyczy rynku wydawniczego i porządkuje dane na temat książek wydanych przez Krall oraz ich tłumaczeń, druga – obrazuje obecność pisarki w mediach oraz informacje na jej temat począwszy od wywiadów i artykułów, po krótkie wzmianki o charakterze czysto informacyjnym.

³ Do analizy wykorzystano zarówno artykuły indeksowane w Bibliografii Zawartości Czasopism i Wspólnej Bazie Artykułów z Gazet i Tygodników, jak i w bazie EMIS, gdyż bardzo różny jest poziom „szczegółowości” tych baz. Aby artykuł pojawił się w bazach BN pod hasłem „Krall”, musi być poświęcony konkretnie pisarce czy jej twórczości. Z kolei w bazie EMIS, która ma zasadniczo charakter biznesowy, Hanna Krall nie musi być głównym tematem artykułu, wystarczy niewielka wzmianka, np. informacja, że przyznano jakąś nagrodę, którą reportażystka dostała kilka lat wcześniej, by baza uwzględniła to w swoich wynikach. Na przestrzeni badanych lat tylko 8 razy artykuły z bazy EMIS i z baz BN się powtórzyły, zasadniczo więc wyszukane wyniki można uznać za rozłączne.

Zob. <http://www.bu.uni.wroc.pl/e-zrodla/bazy-danych-uklad-alfabetyczny> [dostęp 10.05.2015].

⁴ <http://www.polityka.pl/search?phrase=krall+hanna>; <http://archiwum.polityka.pl/szukaj2/?sort=2> [dostęp 10.05.2015]

⁵ <http://www.polskieradio.pl/Szukaj?q=krall%20hanna> [dostęp 10.05.2015]. Warto zauważyć, że na analizowanej stronie nazwisko Hanny Krall pojawiło się dopiero w 2006 roku, chociaż zaindeksowane tu materiały obejmują lata wcześniejsze, co sprawdzono posługując się nazwiskiem Marka Edelmana. Czyżby w pierwszej połowie pierwszego dziesięciolecia XXI wieku w radiu naprawdę nie wspomniano osoby Hanny Krall czy jej prac? Trudno w to uwierzyć, ale takie właśnie były rezultaty kwerendy na w/w stronie.

⁶ <http://www.instytutksiazki.pl/w-instytucie,o-nas.html> [dostęp 20.05.2015]

Rynek wydawniczy

Wskazane bazy danych pozwoliły na sporządzenie zestawienia uwzględniającego książki autorstwa Hanny Krall, wydane w Polsce od stycznia 2001 roku do końca pierwszego kwartału 2015 roku, tłumaczone w tym samym czasie tytuły, z podaniem języka każdego tłumaczenia (tab. 1).

Tab. 1. Wydania polskie i tłumaczenia książek Hanny Krall w latach 2001–2015⁷

Rok	Wydania polskie	Tytuły tłumaczone	Język tłumaczeń
2001	<i>Tam już nie ma żadnej rzeki</i> (wyd. 2 zm.) <i>Taniec na cudzym weselu</i> (wyd. 2 zm.) <i>To ty jesteś Daniel</i> (wyd. 1) <i>Zdqżyć przed Panem Bogiem</i> (wyd. 6)	<i>Przypadek i inne teksty</i> <i>Tam już nie ma żadnej rzeki</i> <i>To ty jesteś Daniel</i> <i>Zdqżyć przed Panem Bogiem</i>	francuski niemiecki niemiecki hebrajski
2002	<i>Hipnoza</i> (wyd. 2 zm.)	<i>Tam już nie ma żadnej rzeki</i> <i>To ty jesteś Daniel</i>	rumuński niemiecki szwedzki
2003	<i>Dybuk</i> (scenariusz przedstawienia) ⁷	<i>Taniec na cudzym weselu</i> <i>Zdqżyć przed Panem Bogiem</i>	francuski węgierski
2004	<i>Spokojne niedzielne popołudnie</i> (wyd. 1) <i>Wyjątkowo długa linia</i> (wyd. 1)	Brak danych	
2005	Brak danych	<i>Dowody na istnienie</i> Druga matka <i>Ta z Hamburga i inne opowiadania</i> [zbiór 12 opowiadań wydanych w Nowym Jorku pod wspólnym tytułem <i>The women from Hamburg and other true stories</i>]: <i>Fantom bólu, Portret z kulą w szczęce, Ta z Hamburga, Tylko żart, Dno oka, Dybuk, Fotel, Lis, Drzewo, Zbawienie, Hamlet, Decyzja.</i> <i>Wyjątkowo długa linia</i> <i>Zdqżyć przed Panem Bogiem</i>	niemiecki fiński angielski niemiecki francuski, łotewski
2006	<i>Król kier znów na wylocie</i> (wyd. 1)	<i>Ta z Hamburga i inne opowiadania</i> [jw.] <i>To ty jesteś Daniel</i>	angielski czeski
2007	<i>Żal</i> [zawiera 5 współwydanych opowiadań: <i>Hipnoza, Taniec na cudzym weselu, Dowody na istnienie, Tam już nie ma żadnej rzeki, To ty jesteś Daniel</i>]	<i>Król kier znów na wylocie</i>	niemiecki

⁷ Scenariusz przedstawienia na podstawie dramatu *Dybuk* Salomona Anskiego i noweli Hanny Krall pod tym samym tytułem.

2008	<i>Okna, Sublokatorka</i> [współwydane] ⁸ <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i>	<i>Król kier znów na wylocie</i> <i>Taniec na cudzym weselu,</i> <i>To ty jesteś Daniel</i> <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i>	fiński, francuski, serbski francuski niemiecki hiszpański [dwa wydania w Buenos Aires i w Barcelonie]
2009	<i>Różowe strusie pióra</i> (wyd. 1)	<i>Król kier znów na wylocie</i>	włoski
2010	<i>Wyjątkowo długa linia, Spokojne niedzielne popołudnie</i> [współwydane]	<i>Dowody na istnienie, Tam już nie ma żadnej rzeki, Taniec na cudzym weselu</i> [współwydane] <i>Portret z kulą w szczęce</i> <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i> <i>Tam już nie ma żadnej rzeki,</i> <i>Zdążyć przed Panem Bogiem,</i> <i>Król kier znów na wylocie</i> [współwydane]	fiński włoski włoski słoweński
2011	<i>Biała Maria</i> (wyd. 1) <i>Co się stało z naszą bajką, Król kier znów na wylocie, Różowe strusie pióra</i> [współwydane]	<i>Dowody na istnienie</i> <i>Dowody na istnienie, Taniec na cudzym weselu</i> [współwydane] <i>Król kier znów na wylocie</i> <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i>	czeski chorwacki hiszpański chorwacki, rosyjski
2012	Brak danych	<i>Różowe strusie pióra</i>	niemiecki
2013	<i>Zdążyć przed Panem Bogiem, Hipnoza, Biała Maria</i> [współwydane]	<i>Król kier znów na wylocie</i>	angielski
2014	<i>Biała Maria</i> (wyd. 2) <i>Hamlet: list do Andrzeja Czajkowskiego</i> (wyd. 1) <i>Król kier znów na wylocie</i> (wyd. 2) <i>Na wschód od Arbatu</i> ⁹ <i>Różowe strusie pióra</i>	<i>Biała Maria</i>	niemiecki
2015	<i>Sześć odcieni bieli i inne historie</i> ¹⁰		

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz danych Biblioteki Narodowej, Indexu Translationum <http://www.institutksiazki.pl/zapowiedzi-i-nowosci-wydawnicze,aktualnosci,33080,szczec-odcieni-bieli-i-inne-historie.html> [dostęp 20.05.2015].

W interesującym nas okresie Hanna Krall wydała siedem nowych pozycji: *To ty jesteś Daniel*, *Spokojne niedzielne popołudnie*, *Wyjątkowo długa linia*, *Król kier znów na wylocie*, *Różowe strusie pióra*, *Biała Maria*, *Hamlet: list do Andrzeja Czajkowskiego*. Pojawiły się też pozycje niewydawane od końca lat 80.: *Na wschód od Arbatu*

⁸ *Okna*: pierwsze wyd. w 1987 roku, w Londynie, wydawnictwo „Aneks”, w tymże roku w Warszawie przedruk w drugim obiegu. W 1990 roku wspólnie z *Trudności ze wstawianiem*, Warszawa, wydawnictwo „Alfa”. *Sublokatorka* pierwsze wyd. w 1985 roku, w Paryżu, wydawnictwo „Libella” oraz w Krakowie pierwszy przedruk w drugim obiegu. Pierwsze wydanie krajowe w 1989 roku w Warszawie, wydawnictwo „Iskry”.

⁹ Wydawnictwo Dowody na Istnienie.

¹⁰ Wydawnictwo Dowody na Istnienie; pierwsze wydanie *Sześciu odcieni bieli* w 1978 roku

(I wyd. – 1977, II wyd. – 2014), *Sześć odcieni bieli i inne historie* (I wyd. – 1978, II wyd. – 2015), *Hipnoza* (I wyd. – 1989, II wyd. – 2002), w 2008 roku należy odnotować wydanie dwóch minipowieści *Okna* i *Sublokatorka*, które na rynku wydawniczym pojawiły się pod koniec lat 80. Na podstawie „Ruchu Wydawniczego w Liczbach”, Bibliografii Narodowej i strony Instytutu Książki (tab. 2) możemy stwierdzić, że wraz ze wznowieniami w latach 2001–2015 opublikowano 22 utwory; w okresie poprzednim – 1965–2000 – było ich 21. Nakład książek Hanny Krall od debiutu w 1965 do 2012 roku wyniósł 549 tys. egz. (tab. 2). Dla porównania, książki noblistki Wisławy Szymborskiej (47 tytułów), w tym samym okresie wydano w nakładzie 552 tys. egz. Warto wspomnieć, że nakłady książek Ryszarda Kapuścińskiego wyniosły 1 425 tys. egz., na co wpływ miała z pewnością znacznie większa liczba opublikowanych tytułów, którą „Ruch Wydawniczy w Liczbach” określa jako 101.

Tab. 2. Książki Hanny Krall wydane w latach 1944–2015

Ogółem	1944–1955	1956–1965	1966–1975	1976–1985	1986–1995	1996–2000	2001–2005	2006–2012	2013–2015	Egz. w tys. 1965–2012
43	–	1 ¹¹	3	5	9	3	7	8	7	549

Źródło: opracowanie na podstawie „Ruchu Wydawniczego w Liczbach” 2013, R. 59, s. 78. Dane za rok 2014 i 2015 dodatkowo z bazy BN oraz ze strony <http://www.instytutksiazki.pl/zapowiedzi-i-nowosci-wydawnicze,aktualnosci,33080,sześć-odcieni-bieli-i-inne-historie.html> [dostęp 20.05.2015]. Nakłady w tys. egzemplarzy za lata 1965–2012 na podstawie „Ruchu Wydawniczego w Liczbach” 2012, R. 58, s. 105.

Książki Hanny Krall aktualnie wydają dwa wydawnictwa: krakowskie „a5” i warszawski „Świat Książki”. Od 2014 roku jest to także wydawnictwo Dowody na Istnienie¹², powiązane z Instytutem Reportażu, którym kierują Mariusz Szczygieł i Wojciech Tochman. Do 2000 roku wśród wydawców książek Krall były wydawnictwa: Literackie, BGW, Gamma, Twój Styl, Czytelnik, PZWS.

Przekłady

Książki Krall tłumaczone były na osiemnaście języków: angielski, czeski, duński, fiński, francuski, niemiecki, hebrajski, chorwacki, węgierski, włoski, łotewski, rumuński, rosyjski, słoweński, hiszpański, serbski, szwedzki, słowacki. W tabeli 3 uwzględniono wszystkie tłumaczenia odnotowane w wykorzystanych bazach. W pierwszej kolejności (drukiem wytłuszczonym) podano tłumaczenia z lat 2001–2015 w chronologii zstępującej, jednak – dla pełniejszego zilustrowania stopnia zainteresowania twórczością Hanny Krall na świecie – wymieniono także wydania wcześniejsze.

W latach 2001–2015 na język angielski przełożono 12 opowiadań, które pochodziły ze zbiorów *Taniec na cudzym weselu* i *Dowody na istnienie*. Opublikowano

¹¹ Pozycją tą było, wydane w 1965 roku, opowiadanie dla młodzieży *Ambitny jestem*.

¹² http://wyborcza.pl/1,75475,16647315,Szczygieł_i_Tochman_zalozyli_wydawnictwo_Beda_ksiazki.html#ixzz3xrmjR0TM [dostęp 20.01.2016].

Tab. 3. Język tłumaczeń utworów Hanny Krall w latach 1977–2015

Język tłumaczenia	Tytuł utworu	Data, uwagi
angielski	Król kier znów na wylocie The women from Hamburg and other true stories: <i>Fantom bólu, Portret z kulą w szczęce, Ta z Hamburga, Tylko żart, Dno oka, Dybuk, Fotel, Lis, Drzewo, Zbawienie, Hamlet, Decyzja.</i> <i>Sublokatorka, Zdążyć przed Panem Bogiem</i> <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i> <i>Sublokatorka</i>	2013 Londyn wyd. w Nowym Jorku w 2005 i 2006 roku pod wspólnym tytułem 1992 [współwydane w Nowym Jorku] 1986 [wyd. Nowy Jork]; w 1996 roku adaptacja teatralna [wyd. w Amsterdamie] 1987
chorwacki	Dowody na istnienie, Taniec na cudzym weselu Zdążyć przed Panem Bogiem	2011 [współwydane] 2011
czeski	Dowody na istnienie To ty jesteś Daniel <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i> <i>Taniec na cudzym weselu</i>	2011 2006 1999 1997
duński	<i>Tam już nie ma żadnej rzeki</i> <i>Taniec na cudzym weselu</i> <i>Hipnoza</i> <i>Sublokatorka</i> <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i>	2000 1997 1993 1987 1980
fiński	Taniec na cudzym weselu, Dowody na istnienie, Tam już nie ma żadnej rzeki Król kier znów na wylocie Druga matka <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i>	2010 [współwydane] 2008 2005 1983
francuski	To ty jesteś Daniel Król kier znów na wylocie Zdążyć przed Panem Bogiem Taniec na cudzym weselu Przypadek i inne teksty <i>Tam już nie ma żadnej rzeki</i> <i>Dowody na istnienie</i> <i>Sublokatorka</i> <i>Hipnoza</i>	2008 2008 2005 , 1993, 1983 2003 2001 2000 1998 1994 1993
hebrajski	Zdążyć przed Panem Bogiem <i>Taniec na cudzym weselu, Dowody na istnienie</i> <i>Sublokatorka</i>	2001 , 1981 1999 [współwydane] 1989
hiszpański	Król kier znów na wylocie Zdążyć przed Panem Bogiem	2011 2008 (2 wyd.: w Buenos Aires i w Barcelonie), 1982
łotewski	Zdążyć przed Panem Bogiem	2005

niemiecki	<i>Biała Maria</i> <i>Różowe strusie pióra</i> <i>Król kier znów na wylocie</i> <i>Dowody na istnienie</i> <i>Wyjątkowo długa linia</i> <i>To ty jesteś Daniel</i> <i>Tam już nie ma żadnej rzeki</i> <i>Hipnoza</i> <i>Taniec na cudzym weselu</i> <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i> <i>Sublokatorka</i>	2014 2012 2007, 2008 2005, 1995, 1997 2005 2001, 2002 2001, 1999 1990, 1997, 1998 (2 wyd.: Monachium, Frankfurt n/Menem) 1993, 1994, 1997 1979, 1980, 1992, 1993, 1998 1986
rosyjski	<i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i> <i>Malwy na Kaukazie, Na wschód od</i> <i>Arbatu</i>	2011 1977 pod wspólnym tytułem <i>Na meridianach drużby</i>
rumuński	<i>Tam już nie ma żadnej rzeki</i>	2002
serbski	<i>Taniec na cudzym weselu</i>	2008
słowacki	<i>Dowody na istnienie</i>	1998
słoweński	<i>Tam już nie ma żadnej rzeki, Król</i> <i>kier znów na wylocie, Zdążyć przed</i> <i>Panem Bogiem</i>	2010 [współwydane]
szwedzki	<i>To ty jesteś Daniel</i> <i>Tam już nie ma żadnej rzeki</i> <i>Dowody na istnienie</i> <i>Taniec na cudzym weselu</i> <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i>	2002 2000 1997 1996 1982
węgierski	<i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i>	2003, 1981, 1982
włoski	<i>Portret z kulą w szczęce i inne</i> <i>opowiadania</i> <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i> <i>Król kier znów na wylocie</i> <i>Dowody na istnienie</i> <i>Taniec na cudzym weselu</i> <i>Hipnoza</i>	2010 2010, 1985 2009 1997 1995 1993

Źródło: opracowanie własne na podstawie Index Translationum, baz BN: Polonica Zagraniczne, Przekłady literatury polskiej oraz <http://www.institutksiazki.pl/autorzy-detaj,literatura-polska,24,krall-hanna.html> [dostęp 20.05.2015].

je dwukrotnie w Stanach Zjednoczonych (2005 i 2006) pod wspólnym tytułem *The woman from Hamburg and other true stories*. Wybór zawierał: *Fantom bólu, Portret z kulą w szczęce, Ta z Hamburga, Tylko żart, Dno oka, Dybuk, Fotel, Lis, Drzewo, Zbawienie, Hamlet, Decyzja*. W 1992 roku na rynku amerykańskim ukazało się wspólne wydanie *Sublokatorka* i *Zdążyć przed Panem Bogiem* oraz samoistne wydanie drugiego tytułu w 1986 roku. W 2013 roku w Londynie ukazało się tłumaczenie *Król kier znów na wylocie*.

Na język niemiecki przetłumaczono 11 tytułów, z czego siedem po 2000 roku. Niektóre tytuły – *To ty jesteś Daniel, Król kier znów na wylocie, Różowe strusie pióra,*

Dowody na istnienie, *Wyjątkowo długa linia*, *Tam już nie ma żadnej rzeki* – publikowano kilkakrotnie. Niemieccy wydawcy szybko reagują na nowe pozycje Krall, tłumacząc je na niemiecki niemal natychmiast. W latach 80. i 90. wydali pięciokrotnie *Zdążyć przed Panem Bogiem*, czterokrotnie *Hipnozę*, trzykrotnie *Taniec na cudzym weselu* i *Dowody na istnienie* oraz raz *Sublokatorkę*.

Na język francuski przetłumaczono 9 tytułów, z czego po 2000 roku pięć: *Przypadek i inne teksty*, *Taniec na cudzym weselu*, *Zdążyć przed Panem Bogiem*, *To ty jesteś Daniel* oraz *Król kier znów na wylocie*. Wcześniej ukazały się cztery książki: *Hipnoza*, *Sublokatorka*, *Dowody na istnienie*, *Tam już nie ma żadnej rzeki*.

Na język włoski utwory Hanny Krall przetłumaczono sześciokrotnie. Po 2000 roku ukazał się *Król kier znów na wylocie*, *Portret z kulą w szczęce* i *Zdążyć przed Panem Bogiem*; wcześniej wydana była *Hipnoza*, *Taniec na cudzym weselu*, *Dowody na istnienie*.

O popularności Krall w krajach skandynawskich świadczą tłumaczenia na język duński, fiński i szwedzki. W tych trzech językach do 2000 roku wydano *Zdążyć przed Panem Bogiem* i *Tam już nie ma żadnej rzeki*; dodatkowo po duńsku i szwedzku – *Taniec na cudzym weselu*. Po 2001 roku brak jest tłumaczeń na język duński, na który w okresie wcześniejszym przetłumaczono pięć tytułów. W 2002 roku na szwedzki przełożono *To ty jesteś Daniel*. Na rynku fińskim w 2010 roku ukazały się: *Taniec na cudzym weselu*, *Dowody na istnienie*, *Tam już nie ma żadnej rzeki*, wcześniej *Król kier znów na wylocie* i *Druha matka*.

Na język hiszpański przetłumaczono *Zdążyć przed Panem Bogiem* (2008, dwa wydania: w Buenos Aires i w Barcelonie) oraz *Król kier znów na wylocie* (2011). Po 2001 roku na język hebrajski przełożono *Zdążyć przed Panem Bogiem* (wcześniej książkę tę wydano w 1981 roku, a w 1999 *Dowody na istnienie* i *Taniec na cudzym weselu*) oraz *Sublokatorkę* (1989). Trzy utwory (*Król kier znów na wylocie*, *Tam już nie ma żadnej rzeki*, *Zdążyć przed Panem Bogiem*) tłumaczono na język słoweński i wydano wspólnie w 2010 roku. Na język czeski przełożono *To ty jesteś Daniel* (2006), *Dowody na istnienie* (2011). W latach 90. wydawcy czescy wydrukowali też *Taniec na cudzym weselu* (1997) i *Zdążyć przed Panem Bogiem* (1999). Na język węgierski w 2003 roku przełożono *Zdążyć przed Panem Bogiem* (wydania wcześniejsze: 1981, 1982). Po chorwacku współwydane zostały *Dowody na Istnienie* i *Taniec na cudzym weselu* oraz samoistnie – *Zdążyć przed Panem Bogiem* (2011).

Po łotewsku wydano *Zdążyć przed Panem Bogiem* (2005), po rumuńskim *Tam już nie ma żadnej rzeki* (2002), serbsku *Taniec na cudzym weselu* (2008). Na język rosyjski przetłumaczono *Zdążyć przed Panem Bogiem* (2011). W 1977 roku ukazało się wydanie dwóch tytułów: *Malwy na Kaukazie* i *Na wschód od Arbatu* – pozycje te nie były tłumaczone na inne języki.

W interesującym nas okresie opublikowano w języku angielskim 13 tytułów, po niemiecku – 7, po francusku – 5, po włosku – 3, po chorwacku i słoweńsku – 3, po hiszpańsku i czesku – 2, po jednej pozycji przetłumaczono na hebrajski, łotewski, rumuński, węgierski, serbski, fiński, szwedzki i rosyjski.

Najwięcej tłumaczeń wykonano w 2005 i 2006 roku. Stało się tak za sprawą wspomnianego zbiorowego wydania 12 opowiadań, które ukazało się pod wspólnym tytułem w Nowym Jorku. W 2005 roku ukazało się niemieckie wydanie *Wyjątkowo długiej linii* i *Dowodów na istnienie*, francuskie i łotewskie *Zdążyć przed Panem Bogiem* i angielskie *Dowody na istnienie*. W 2006 roku, poza wspomnianymi, wydano

po czesku *To ty jesteś Daniel*. W 2008 roku ukazało się 6 tytułów po: fińsku, francusku, niemiecku, serbsku, hiszpańsku, a w 2010 roku także 6 tytułów po fińsku, słoweńsku i włosku. Cztery publikacje wydano w 2001 i 2011 roku. W 2004 roku nie ukazała się żadna pozycja.

Utwory, których nie przełożono do tej pory to: *Co się stało z naszą bajką* (wyd. – 1994 i 2011), *Dojrzałość dostępna dla wszystkich* (wyd. – 1977), *Spokojne niedzielne popołudnie* (wyd. – 2004 i 2011), *Sześć odcieni bieli* (wyd. – 1978), *Trudności ze wstawaniem* (wyd. – 1990). Po 2001 roku nie wznawiano: *Hipnozy* (przetłumaczona w 1993 na duński, francuski i włoski, czterokrotnie na niemiecki: 1990, 1997 i dwa razy w 1998), *Sublokatorki* (przetłumaczona w 1994 na francuski, w 1992 na angielski, w 1987 na duński, w 1986 na niemiecki). *Malwy na Kaukazie* przetłumaczono wyłącznie na język rosyjski w 1977 roku.

W latach 2001–2014 zagraniczni wydawcy najczęściej tłumaczyli *Zdqżyć przed Panem Bogiem* (I wyd. – 1977) na: chorwacki, francuski, hebrajski, dwukrotnie na hiszpański, łotewski, rosyjski, słoweński, węgierski, włoski. Warto nadmienić, że pozycja ta należała do najczęściej tłumaczonych także w XX w. Popularnością cieszyły się również: *Taniec na cudzym weselu* (wyd. 1993) przetłumaczony na angielski, francuski, serbski chorwacki, dwukrotnie na fiński; zbiór reportaży *Tam już nie ma żadnej rzeki* (wyd. 1998), który przełożono dwukrotnie na niemiecki, rumuński, fiński, słoweński; zbiór opowiadań *To ty jesteś Daniel* (2001) tłumaczono na francuski, szwedzki, czeski, dwukrotnie na niemiecki, a *Król kier znów na wylocie* (wyd. 2006) był dwukrotnie przekładany na niemiecki, angielski, fiński, francuski, hiszpański, słoweński, włoski.

Analiza rynku wydawniczego pozwala stwierdzić, że twórczość Hanny Krall cieszy się niesłabnącym zainteresowaniem polskiego czytelnika, o czym świadczą nowe tytuły, wznowienia i kolejne wydania, ale także to, że jest doceniana za granicą. Szczególnie chętnie jej utwory są publikowane w Stanach Zjednoczonych, w Niemczech i we Francji.

Ale przecież Hanna Krall to nie tylko pisarka i mistrzyni reportażu, którą czytelnicy znają z targów książek. Występuje też w telewizji, czasami można przeczytać z nią wywiad lub jakąś notatkę o jej uczestnictwie w jury konkursu dla młodych adeptów sztuki pisania. Pojawiły się więc pytania: czy i jak dużo znajdziemy informacji o innych obszarach jej działalności? Czym się zajmuje i w co angażuje? W jakich mediach podawane są informacje o jej życiu oraz twórczości? I w ostateczności – jaki obraz Hanny Krall wyłania się z mediów?

Hanna Krall w mediach

Analiza wymienionych na początku artykułu baz danych pozwoliła na wyodrębnienie 66 tytułów/pozycji różnych mediów masowych periodycznych (prasowych) i nieperiodycznych (nieprasowych)¹³, które zamieściły informacje o Hannie Krall w interesującym nas okresie (zob. tab. 4). Były to:

¹³ Podział i terminologia za: W. Pisarek, *Wstęp do nauki o komunikowaniu*. Warszawa 2008, s. 122, 131–140.

- ogólnokrajowe dzienniki ogólnoinformacyjne, wielkonakładowe, np. „Gazeta Wyborcza” (15) i „Rzeczpospolita” (73), na łamach których widać stałą obecność Hanny Krall,
 - ilustrowane, poważne, informacyjno-publicystyczne tygodniowe magazyny treści ogólnej, czyli tzw. tygodniki opinii. Zdecydowanie najwięcej informacji zamieściła „Polityka” (68), pozostałe tygodniki, znacznie mniej „Wprost” (12), czy „Newsweek” (16),
 - dzienniki regionalne, np. „Dziennik Bałtycki”, „Dziennik Wschodni”, „Dziennik Zachodni”, „Echo Dnia”, „Gazeta Krakowska”, „Gazeta Pomorska”, „Gazeta Wrocławska”, „Głos Koszaliński”, „Głos Pomorza”, „Kurier Lubelski”, „Kurier Poranny”, „Życie Warszawy”. Najwięcej informacji zamieściły „Dziennik Zachodni” (11), „Gazeta Wrocławska” oraz „Dziennik Bałtycki” (9),
 - czasopisma naukowe, np. „Białostockie Studia Literaturoznawcze”, „Przegląd Humanistyczny”, „Rocznik Komparatystyczny”, „Teksty Drugie” zamieściły pojedyncze rozprawy poświęcone twórczości pisarki,
 - czasopisma kulturalno-artystyczne, np. „Akcent”, „Arkusz”, „Dialog”, „Kino”, „Kwartalnik Artystyczny”, „Kwartalnik Filmowy”, „Notatnik Teatralny”, „Nowe Książki”, „Odra”, „Pogranicza”, „Przekrój”, „Śląsk”, „Teatr”, „Twórczość” głównie recenzowały utwory Hanny Krall i inscenizacje jej tekstów oraz zamieszczały omówienia jej twórczości. Najwięcej pozycji ukazało się w „Akcencie” (9), „Nowych Książkach” (6), „Twórczości” (5) i w „Odrze” (4) – w pozostałych były to pojedyncze teksty,
 - czasopisma literackie, np: „Dekada Literacka”, „Pamiętnik Literacki”, „Tekstualia”, „Wyspa”, interesowały się pisarką w podobnym zakresie,
 - czasopisma gospodarcze, np. „Gazeta Bankowa”, „Profit”, „Home@Market”, „Prawo i Gospodarka” z powodów dość oczywistych nie poświęcały zbyt wiele uwagi pisarce, ale pojawiały się informacje o niej przy okazji doniesień o targach książek, o rynku wydawniczym i nagrodach etc.
- Inne media:
- portale internetowe, np. Gazeta.pl (49), Spedycje.pl – portal gospodarczy, Wirtualnemedialia.pl. Nawet tak egzotyczny serwis, w kontekście naszych badań, jak Spedycje.pl – Poczta, pisał o Hannie Krall z okazji wydania specjalnego znaczka pocztowego w rocznicę powstania w getcie warszawskim,
 - anglojęzyczne czasopisma elektroniczne, np. „New Poland Express”, „PNB-Weekend Supplement (Polish News Bulletin)”, „Polish Market”,
 - Polskie Radio – na jego antenie wyemitowano rekordowo wiele wzmianek o Hannie Krall, jednak należy podkreślić, że w wielu z nich mówiono o pisarce przy okazji prezentowania innych tematów,
 - serwisy informacyjne, np. Informacyjna Agencja Radiowa (IAR) Newswire¹⁴, która również wykazała duże zainteresowanie Hanną Krall, ale były to głównie krótkie informacje biograficzne lub doniesienia o nagrodach etc.
- Znacząca większość mediów wspominała o Hannie Krall zaledwie 1–5 razy w ciągu badanych 15 lat.

¹⁴ Należy zaznaczyć, że materiały emitowane na antenie Polskiego Radia nie pokrywały się z zamieszczanymi w serwisie IAR.

Tab. 4. Wzmianki o Hannie Krall w poszczególnych mediach (lata 2001–2014)

Media masowe	Liczba wzmianek
„Akcent”	9
„Arkusz”	1
„Białostockie Studia Literaturoznawcze”	1
„Dekada Literacka”	1
„Dialog”	2
„Dziennik Bałtycki”	9
„Dziennik Gazeta Prawna”	4
„Dziennik Polski”	3
„Dziennik Wschodni”	1
„Dziennik Zachodni”	11
Dziennik.pl	3
„Echo Dnia”	2
FA-art	1
„Forbes”	1
„Gazeta Bankowa”	1
„Gazeta Krakowska”	4
„Gazeta Polska”	3
„Gazeta Pomorska”	1
„Gazeta Wrocławska”	9
„Gazeta Współczesna”	2
„Gazeta Wyborcza”	15
Gazeta.pl	49
„Głos Koszaliński”	1
„Głos Pomorza”	2
„Home&Market”	2
IAR Newswire	73
„Kino”	2
„Kurier Lubelski”	1
„Kurier Poranny”	2
„Kwartalnik Artystyczny”	2
„Kwartalnik Filmowy”	1
„New Poland Express”	1
„Newsweek”	16
„Notatnik Teatralny”	1
„Nowe Książki”	6
„Odra”	4
„Opcje”	2
„Pamiętnik Literacki”	1
„PNB-Weekend Supplement” (Polish News Bulletin)	1
„Pogranicza”	1
„Polish Market”	3
„Polityka”	68

„Polonistyka”	2
„Polska. Metropolia Warszawska”	1
Polskie Radio	102
„Prawo i Gospodarka”	1
„Profit”	1
„Przegląd Humanistyczny”	1
„Przegląd Powszechny”	1
„Przekrój”	2
„Res Publica Nowa”	2
„Rocznik Komparatystyczny”	1
„Rzeczpospolita”	73
Spedycje.pl – Poczta	1
„Śląsk”	2
„Teatr”	1
„Teksty Drugie”	1
„Tekstualia”	1
„Twórczość”	5
„Tygodnik Powszechny”	5
„Warsaw Voice”	11
Wirtualnemedia.pl	14
„Wprost”	12
„Wyspa”	1
„Znak”	3
„Życie Warszawy”	8
Razem:	575

Źródło: opracowanie własne na podstawie: bazy EMIS, Polskie Radio, Polityka.pl oraz baz BN: Bibliografii Zawartości Czasopism i Wspólnej Bazy Artykułów z Gazet i Tygodników.

Typy informacji

Informacje dotyczące szerokiego spektrum działalności Hanny Krall, o czym zaświadcza zebrany materiał, trudno jednoznacznie sklasyfikować. Niemałym problemem okazał się poziom tych informacji, często bardzo różny: od jednozdaniowej notki na marginesie artykułu na inny temat, po poważne artykuły naukowe. Zaproponowane poniższe kategorie mają często charakter umowny, ale oddają zawartość merytoryczną zaklasyfikowanych do nich informacji.

Twórczość

W tej „kategorii” uwzględnione zostały wszystkie informacje, które odnoszą się do Hanny Krall, jako pisarki, reportażystki, i omawiają jej dokonania artystyczne. To kategoria bardzo pojemna i trudno się temu dziwić w przypadku postaci o takim dorobku. Analiza zebranego materiału pozwala jednak stwierdzić, że niewiele jest prac poświęconych twórczości naszej bohaterki w sposób bezpośredni. Tego rodzaju opracowania znaleźć można w czasopismach naukowych i fachowych, np.

w „Przeglądzie Humanistycznym” (2012, nr 6, s. 73–84), „Polonistyce” (2006, nr 6, s. 20–24), „Pamiętniku Literackim” (2010, z. 4, s. 37–60), „Wyspie” (2009, nr 1, s. 36–43). Niektóre prace poświęcone są węższemu zagadnieniu, np. w „Polonistyce” (2007 nr 10, s. 20–24) znaleźć można rozprawę *Jak działa ironia w reportażu literackim – na przykładzie „Zdążyć przed Panem Bogiem” Hanny Krall*. W „Kwartalniku Filmowym” (2003, nr 41/42, s. 105–112) mowa jest o losach przodownika pracy z reportażu *Spokojne niedzielne popołudnie*; „Rocznik Komparatystyczny” (2014, nr 5, s. 281–312) zamieścił rozprawę o książce *Ta z Hamburga*. Rozważania o całości kształcie twórczości Hanny Krall znajdziemy też w „Polityce” z 2008 roku¹⁵.

Interesującą grupę tematyczną stanowią **rozważania o reportażu**, jako gatunku publicystycznym, i o kondycji literatury faktu. Teksty tego typu pojawiały się na łamach prasy na przestrzeni badanych 15 lat kilka razy, i w sposób oczywisty nie mogło zabraknąć w nich Hanny Krall¹⁶, której zasługi dla rozwoju tego gatunku publicystyki podkreśliła „Polityka”, stawiając tezę, iż polski reportaż stał się równie modny i popularny, jak szwedzkie kryminały m.in. dzięki niej¹⁷.

Żywy oddźwięk w mediach wywołują kolejne książki pisarki (recenzje, przeprowadzane z nią wywiady, audycje radiowe) i inscenizacje jej utworów. W zamieszczonym poniżej wykazie zebrano recenzje, omówienia czy fragmenty poszczególnych tytułów Krall (czasem trudno te formy rozdzielić)¹⁸:

- *Biała Maria* (20 poz.)¹⁹ – trzykrotnie Polskie Radio, „Polityka”, „Rzeczpospolita”, „Odra”, „Nowe Książki”, „Pogranicza”, „Twórczość”, dwukrotnie „Dziennik Gazeta Prawna”, Gazeta.pl (2011); trzykrotnie Polskie Radio, czterokrotnie „Akcent”, Gazeta.pl (2012),
- *Hipnoza* – „Kwartalnik Artystyczny” (2002),
- *Król kier znów na wylocie* (13 poz.) – „Newsweek”, Gazeta.pl, „Przekrój”, „Twórczość”, „Przegląd Powszechny”, „Res Publica Nowa”, „Odra”, „Opcje”, „Nowe Książki” (2006); „Twórczość” (2007); „Tekstualia” (2008); „Odra” i „Polityka” (2009),
- *Różowe strusie pióra* (9 poz.) – „Wprost”, „Rzeczpospolita”, „Dziennik Bałtycki”, „Polityka”, „Nowe Książki”, „Śląsk”, „Tygodnik Powszechny”; „Twórczość” (2009) i „Akcent” (2010),

¹⁵ 2 grudnia 2008, [online] <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/274966,1,mozliwosc-zla.read> [dostęp 15.02.2015]. W opisach bibliograficznych artykułów zaczerpniętych z baz i wyszukiwarek EMIS, Polskie Radio, Polityka.pl podano jedynie daty dzienne i rok, gdyż opisy w tych bazach są bardzo skrócone (często brak nawet autora artykułu). Jednak wyniki wyszukiwania są wiarygodne, co zweryfikowano, sprawdzając wybrane artykuły w innych bazach danych.

¹⁶ B. Marzec, *Reportaż ciekawszy niż fikcja*, „Rzeczpospolita” 20 października 2006, „Newsweek” 22 marca 2010, „Newsweek” 20 sierpnia 2012, „Znak” 2012, nr 3 s. 116–118. W 2009 roku (30 grudnia) „Rzeczpospolita” opublikowała artykuł B. Marca *Trzeba wiedzieć, jak zacząć* [online] <http://archiwum.rp.pl/artukul/914588-Trzeba-wiedziec-jak-zaczac.html> [dostęp 15.02.2015].

¹⁷ 11 kwietnia 2011, [online] <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/1514808,1,polski-reportaz-jak-szwedzkie-kryminały.read> [dostęp 15.02.2015].

¹⁸ Ujęto tutaj zarówno zapowiedzi wydawnicze, jak i recenzje różnej długości i o różnym charakterze, niekoniecznie naukowym; ukazanie się kolejnej książki skutkowało wzmiankami zarówno na łamach prasy codziennej, jak i specjalistycznych wydawnictw recenzyjnych czy czasopism literaturoznawczych albo kulturalnych.

¹⁹ W nawiasach podano łączną liczbę recenzji/doniesień we wszystkich wymienionych dalej latach.

- *Spokojne niedzielne popołudnie* (2 poz.): „Gazeta Wyborcza” oraz „Polityka” w 2004 roku,
- *To ty jesteś Daniel* (6 poz.) – „Gazeta Wyborcza”, „Tygodnik Powszechny”, „Nowe Książki” (2001); „Fa-Art”, „Kwartalnik Artystyczny”, „Arkusz” (2002),
- *Wyjątkowo długa linia* (12 poz.) – „Gazeta Wyborcza”, „Akcent”, „Nowe Książki”, „Tygodnik Powszechny”, „Polityka” (2004); „Odra”, „Opcje”, „Śląsk” (2005); „Twórczość” (2006); „Życie Warszawy” (2007); „Białostockie Studia Literaturoznawcze” (2011); „Kurier Lubelski” (2013).

Największym zainteresowaniem mediów cieszyła się ostatnia książka Hanny Krall *Biała Maria* z 2011 roku. O niej też debatowali z autorką dziennikarze „Newsweeka”, „Dziennika Zachodniego”, „Przekroju”, „Gazety Wyborczej” oraz czasopisma „Polska. Metropolia Warszawska”. W badanym okresie przeprowadzono z Hanną Krall kilkadziesiąt wywiadów, które dotyczyły różnych kwestii, na przykład sensu życia czy całokształtu jej twórczości, czy kolejnych książek. O *Wyjątkowo długiej linii* rozmawiali z nią redaktorzy „Gazety Wyborczej” (2003, 2005, 2006, 2007), „Rzeczpospolitej” (2006, 2007) oraz „Gazety Krakowskiej” i Gazety.pl (2007). Z okazji ukazania się *Różowych strusich piór* (2009) wywiady przeprowadzili publicyści „Rzeczpospolitej” i „Newsweeka”. W Polskim Radiu Krall gościła w latach: 2008, 2011, 2012, 2013, 2014.

Najczęściej rozmawiali z Hanną Krall dziennikarze „Gazety Wyborczej” i „Rzeczpospolitej”, a liczba przeprowadzonych wywiadów świadczyć może o tym, że to interesująca rozmówczyni, a jej opowieści – nie tylko ujęte w formę książkową – są ciekawe dla czytelników gazet, czasopism oraz radiosłuchaczy.

Oddźwięk w mediach znajdowały także **inscenizacje** dzieł Hanny Krall. W 2003 roku na podstawie jej noweli i dramatu *Dybuk* Salomona Anskiego powstał scenariusz przedstawienia pod tym samym tytułem. Spektakl przygotowywano na festiwal w Awinionie, jednak odwołano go z powodu strajku pracowników. Prapremiera miała więc miejsce 6 października 2003 roku w Wytwórni Filmów Fabularnych we Wrocławiu podczas Międzynarodowego Festiwalu Teatralnego „Dialog-Wrocław 2003”. Spektakl reżyserował Krzysztof Warlikowski. Przedstawieniu towarzyszył znaczny rozgłos, a recenzje ukazały się nie tylko w prasie codziennej i tygodnikach („Warsaw Voice”, „Gazeta Wyborcza”, „Tygodnik Powszechny”, „Newsweek”, „Wprost”), ale też w pismach specjalistycznych („Teatr”²⁰, „Dialog”²¹; „Notatnik Teatralny”²², „Dekada Literacka”²³). Z okazji wystawienia *Dybuka* w 2003 roku felietoniści „Rzeczpospolitej” (nr 255 s. A10) przeprowadzili wywiad z Hanną Krall i Krzysztofem Warlikowskim.

Z kolei spektakl zatytułowany *(A)pollonia*, oparty jest na dziełach tragiczków starożytnych – Ajschylosa i Eurypidesa – oraz współczesnych pisarzy – Johna Maxwella Coetzeego, Jonathana Littella i Hanny Krall. Mówi o ofierze, winie i przebaczeniu, o akcie ofiary. Reżyserował go także Warlikowski, a pokazywany był w 2009 roku na głównej scenie w Pałacu Papieży podczas festiwalu w Awinionie, na najważniejszej europejskiej imprezie teatralnej. Inscenizacja ta wspomniana była w różnych

²⁰ J. Majcherek, [Dybuk – recenzja], „Teatr” 2003, nr 10/11 s. 38–41.

²¹ J. Sieradzki, [Dybuk – recenzja], „Dialog” 2003, nr 12 s. 85–96.

²² P. Gruszczyński, „Biega między ciemnymi, uśpionymi ogródkami”, „Notatnik Teatralny” 2004, nr 32/33 s. 171–175.

²³ E. Partyga, [Dybuk – recenzja], „Dekada Literacka” 2004, nr 1 s. 100–105.

mediach przez kilka lat, a poprzedziły ją zapowiedzi w Polskim Radiu i w prasie („Polityka”, „Życie Warszawy”, „Wprost”, Gazeta.pl, „Rzeczpospolita” w 2008, 2009, 2010, 2012, 2014). Fakt, iż adaptacji tekstów Hanny Krall podjął się jeden z najbardziej znanych i cenionych polskich reżyserów, często zapraszany ze swymi spektaklami za granicę, z pewnością przyczynił się do spopularyzowania jej twórczości w Europie, Rosji i USA. Dziennikarze „Gazety Wyborczej” (2009, nr 112 dod. „Duży Format” nr 18 s. 14, 16) z okazji wystawienia *(A)polonii* przeprowadzili wywiad z Hanną Krall i Krzysztofem Warlikowskim. Niektóre rozmowy ukazały się w prasie branżowej: „Kinie”²⁴ oraz „Akcencie”²⁵.

W zestawieniu z tymi sukcesami zaskakuje fakt, iż przedstawienie przygotowane na podstawie tekstu *Zdążyć przed Panem Bogiem* w reżyserii Kazimierza Dejmka zauważono jedynie w „Dialogu”²⁶. Lakonicznej informacji w „Dzienniku Polskim” (7 maja) doczekał się ten sam spektakl wystawiony w Teatrze Tarnowskim w 2009 roku.

O Hannie Krall pisano w 2007 roku, gdy ukazała się książka przygotowana przez Jacka Antczaka pt. *Reportarka. Rozmowy z Hanną Krall*²⁷. W 2010 roku w „Dzienniku Bałtyckim” opublikowano fragment książki Krall *Na wschód od Arbatu* (22 października), a w 2011 roku na portalu Gazeta.pl przypomniano jej reportaż z 1974 roku – *Tapeta w srebrny wzorek* – „opisujący rozpasaną konsumpcję w samym sercu komunizmu”, czyli marzenia mieszkanek Zagłębia Miedziowego o tapetach z Niemieckiej Republiki Demokratycznej (16 grudnia). Na łamach „Polityki” (2014), na marginesie biografii niemieckiego prezydenta Richarda von Weizsäkera, wspomniano pracę Krall – *Fantom bólu* – która opowiedziała o frontowym przyjacielu prezydenta, który będąc świadkiem ludobójstwa Żydów, zdecydował się wziąć udział w dokonaniu samobójczego zamachu na Hitlera²⁸. Jak widzimy, informacje o twórczości Hanny Krall mają wiele odcieni.

Artykuły, wzmianki i informacje okazjonalne

Oprócz recenzji czy omówień twórczości, znajdujemy w mediach poważniejsze artykuły oraz dłuższe lub krótsze wzmianki, pojawiające się okazjonalnie, które można pogrupować w pewne kręgi tematyczne.

- 1) Informacje **biograficzne** – kolejne rocznice urodzin Hanny Krall wspomniano w IAR Newswire i Polskim Radiu, a w „Akcencie” opowiedziano o świętowaniu jej urodzin w Lublinie²⁹. Jednak to nie wszystko – z fragmentów wspomnień innych osób czy lakonicznych wypowiedzi samej pisarki możemy dowiedzieć się, od kogo Hanna Krall uczyła się zawodu, z kim współpracowała, z redakcjami których pism była związana. Z okazji 90. urodzin pisarza i dziennikarza Mariana Brandysa, redakcja IAR Newswire w 2002 roku dwa razy wspominała, iż to między innymi od niego Hanna Krall uczyła się warsztatu reporterskiego (24

²⁴ H. Krall, *Bajka o ludziach*; rozm. przepr. Tadeusz Sobolewski, „Kino” 2001, nr 2 s. 4–7.

²⁵ *Reportaż tkwi fizjologicznie w naturze reportera...*, „Akcent” 2012, r. 33, nr 4 s. 201–204.

²⁶ J. Sieradzki, [Dybuk – recenzja], „Dialog” 2003, nr 12, s. 85–96.

²⁷ Książka ta zdobyła uznanie w prasie – w 2007 roku pisały o niej „Dziennik Zachodni” i aż 4 razy „Gazeta Wrocławska”; ukazała się recenzja w „Nowych Książkach”, a jej fragment zamieszczono w „Polityce” w 2009 r. (w sumie 7 wzmianek).

²⁸ 2 września 2014, [online] <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1590877,1,niezwykla-biografia-niemieckiego-prezydenta.read> [dostęp 15.02.2015].

²⁹ J. Wach, *Urodziny Hanny Krall w Lublinie świętowane*, „Akcent” 2010, nr 3, s. 184–187.

i 25 stycznia). Z wywiadu z pisarką Marią Lewińską, zamieszczonego w „Polish Market” w 2007 roku (23 lutego) dowiadujemy się, że wśród jej studentów była Hanna Krall. Reżyserka Izabela Cywińska w „Rzeczpospolitej” (29 listopada 2007) przyznała, że razem pracowały. Krall pisywała do katolickiego „Tygodnika Powszechnego” (Gazeta.pl 4 czerwca 2005) oraz do „Zwierciadła” (Warsaw Voice 27 czerwca 2007). Współpracowała z „Polityką” („Polityka”, Polskie Radio 2013 i 2014). Jej teksty na język rosyjski tłumaczyła Ksenia Nowosielska, nagrodzona Transatlantykem (IAR Newswire 6 czerwca 2008). W „Gazecie Wrocławskiej” w 2006 roku (21 września) znajdziemy informację o ilustratorze książek Hanny Krall – Franciszku Maśluszczaku. W 2015 roku w Polskim Radiu rozmawiano z Andrzejem Titkowem, autorem ponad 80 filmów dokumentalnych, m.in. o Hannie Krall (8 marca). Ze wzmianek prasowych możemy dowiedzieć się także, co czytuje Hanna Krall („Wprost” 4 lipca 2005). Akurat wtedy na wakacje polecała Amosa Oza *Opowieść o miłości i mroku*, którą „chciałaby czytać bez końca”. Z kolei Polskie Radio w 2014 roku poinformowało słuchaczy, że pisarka jest „uzależniona od neski i krzyżówek” (14 kwietnia). Hanna Krall nie stroni od działalności charytatywnej, w 2002 roku wzięła udział w kweście na Cmentarzu Ewangelicko-Reformowanym w Warszawie (Gazeta.pl 31 października 2002), w tym samym roku przekazała też autograf na aukcję charytatywną Choinka Rotariańska, o czym donosiła IAR Newswire (25 listopada 2002). Nazwisko Hanny Krall wspomiane było także, gdy media pisały o innych dziennikarzach czy twórcach reportażu, na przykład, gdy dziennikarze „Newsweeka” (czerwiec 2010), wspominając Krzysztofa Kąkolewskiego, zastanawiali się, czemu – mając 30 książek sprzedanych w nakładzie ponad półtora miliona egzemplarzy w ciągu ćwierćwiecza – nie zdobył sławy na miarę Krall czy Kapuścińskiego? Także wtedy, gdy na łamach „Dziennika Zachodniego” w 2011 roku pisano o dziennikarce Annie Sekudowicz, czy wówczas, gdy publicyści „Polityki” w 2010 roku wspominali Ksawerego Pruszyńskiego, jednego z twórców polskiej szkoły reportażu (2010).

- 2) Nazwisko Hanny Krall przewija się w mediach także przy okazji poruszania **tematów żydowskich**. Choćby w tekście *Zwyczajni ludzie* Szewacha Weissa (wieloletni ambasador Izraela w Polsce), opublikowanym w 2003 roku we „Wprost”³⁰, będącym nawiązaniem do problemu antysemityzmu, gdzie Weiss wymienił wielu „zwykłych Żydów”, wśród nich Hannę Krall, próbując uświadomić czytelnikom, że Żydzi to tacy sami ludzie jak oni. W 2006 roku w „Rzeczpospolitej” (14 sierpnia) Czesław Bielecki w swej wypowiedzi na temat kwestii polsko-żydowskiej wspominał reportaż Hanny Krall. Na łamach tej samej gazety zamieszczono także duży artykuł pt. *Polska pomoc dla Żydów*, cytując Hannę Krall opowiadającą o okupacji i ludziach, którzy jej pomagali: *W grze o moje życie stawką było życie 45 osób*³¹. Gdy w 2012 roku na ekrany kin wszedł film *Pokłosie*, na łamach „Newsweeka” skomentowano: *Oj, nie jest Pasikowski Hanną Krall polskiej kinematografii*³². Porównanie to świadczyć może o tym, iż redakcja wysoko oce-

³⁰ Nr 39 z 23 września, [online] <http://www.wprost.pl/ar/49715/Zwyczajni-ludzie.html> [dostęp 15.02.2005].

³¹ „Rzeczpospolita” 17 września 2006 roku

³² M. Sadowska, *Z bliska widok jest brzydki. Polskie filmy o Żydach*, „Newsweek” 21 maja 2012, [online] <http://filmy.newsweek.pl/z-bliska-widok-jest-brzydki--polskie-filmy-o-zy->

- nia sposób, w jaki Hanna Krall porusza bolesne kwestie stosunków polsko-żydowskich. W 2007 roku w „Rzeczpospolitej” (2 kwietnia, <http://archiwum.rp.pl/artykul/674361-Cohen-moja-milosc.html>) z okazji występu pieśniarza Leonarda Cohena w Warszawie, ukazał się poświęcony mu artykuł, w którym przywołano twórczość Hanny Krall, gdyż pisała ona o zjawisku przechodzenia amerykańskich Żydów na buddyzm, jako o swoistej próbie ucieczki przed Holocaustem – *casus* Cohena (podobnie w „Rzeczpospolitej” 13 lipca 2013). Na motyw dybuka, obecny w pismach Krall, czasem powołują się psychologowie w kontekście porad, jak dobrze spędzić wigilię z rodziną („Rzeczpospolita” 24 grudnia 2005) czy jak docenić wartość życia (Polskie Radio, 11 stycznia 2011).
- 3) Autorka swoimi wypowiedziami lub postawą angażuje się także w **aktualne wydarzenia społeczne i polityczne**. W mediach można znaleźć informacje o jej opinii na temat zmiany ordynacji wyborczej – była za wprowadzeniem jednomandatowych okręgów wyborczych (Gazeta.pl 17 marca 2003, „Rzeczpospolita” 29 maja 2004). W 2005 roku niepokoiła się zmianą na stanowisku dyrektora Instytutu Książki i przenosinami instytucji do Warszawy (podpisała list otwarty do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wraz z ponad 100 literatami – Gazeta.pl 8 grudnia, „Rzeczpospolita” 9 grudnia). Hanna Krall solidaryzowała się z pielęgniarkami, które w 2007 roku założyły przed sejmem „Białe miasteczko” (wzmianki Gazeta.pl 14 lipca, „Wprost” 26 sierpnia). W 2007 roku, jak doniósł Dziennik.pl (12 grudnia), Hanna Krall udzieliła poparcia feministkom, domagającym się od rządu Donalda Tuska prowadzenia polityki równych praw kobiet i mężczyzn oraz powołania urzędu ds. równego statusu. W tym samym roku poparła akcję pomocy bliskim żołnierzom, którzy zginęli na misjach („Rzeczpospolita” 17 grudnia 2007). Nazwisko Hanny Krall znajdziemy też w prasie odnośnie programu Jana Pospieszalskiego *Warto rozmawiać*, w którym odmówiła udziału ze względu na promowane w nim wartości i sposób prowadzenia audycji („Wprost” 15 sierpnia 2010).
 - 4) Przy okazji tekstu *Kłamstwa radomskie*, odnoszącego się do książki Janusza Prokopiaka *Radomski czerwiec '76*, wspomina się nazwisko Hanny Krall, która w latach 80. przeprowadziła z nim wywiad (Gazeta.pl 8 listopada 2001).
 - 5) Dziennikarze Gazety.pl w 2004 roku (9 listopada) przy okazji wspomnienia Tomasza Blatta, który uciekł z obozu zagłady w Sobiborze, nawiązali do reportażu pisarki *Portret z kulą w szczęce* (o wydarzeniu tym powstał głośny film *Ucieczka z Sobiboru* w 1987 roku, reż. Jack Gold) oraz reportażu *Spokojne niedzielne popołudnie* o przodowniku pracy, Bernardzie Bugdole, który stał się inspiracją do nakręcenia znanego filmu Andrzeja Wajdy *Człowiek z marmuru* (2 listopada 2004). Pierwszy tekst przypomniano też w „Polityce”, pisząc o ściganiu zbrodniarzy hitlerowskich³³.
 - 6) W czasopiśmie gospodarczym „Profit” w 2004 roku (1 sierpnia), w artykule dotyczącym nepotyzmu w czasach PRL, przywołane zostało nazwisko Krall jako autorki reportażu o Mieczysławie F. Rakowskim *Bagaż dla posta*.

dach,92111,1,1.html [dostęp 15.02.2015].

³³ *Uciekłem, ale nie do końca...* Rozmowa z Tomaszem Blattem, oskarżycielem posiłkowym w procesie Johna Demianiuka; rozm. Krzysztof Burnetko. „Polityka” 29 września 2009, [online] <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/303315,1,debata-scigac-karac-sprawiedliwosc-po-latach.read> [dostęp 10.02.2015].

- 7) Także artykuł zatytułowany *Tajemnica Kieślowskiego* (Gazeta.pl 8 listopada 2005), z którym Hanna Krall przeprowadziła w latach 70. wywiad *Zrobiłem i mam*, pokazuje nam różnorodność poruszanych przez nią tematów.
- 8) Podobnie tekst *Chcą wyciąć mirabelkę*, opublikowany w „Rzeczpospolitej” (24 lipca 2006), odwołujący się do śliwy, drzewa – bohaterki opowiadania Hanny Krall *Obecność* ze zbioru *Tam już nie ma żadnej rzeki* – gdzie autorka rekonstruowała świat Zagłady ze wspomnień mieszkańców. Mieszkańcy ulicy Andersa 6 (dawne getto) bronili śliwy przed wycięciem, i próbowali wzruszyć urzędników relacją Hanny Krall.
- 9) Nazwisko pisarki pojawiało się stosunkowo często przy okazji omawiania tematów prac maturalnych w 2010 roku, gdy w świetle wywiadu z Markiem Edelmanem pytano młodzież o to, czy w czasie II wojny światowej możliwe było godne umieranie³⁴.

Marek Edelman, Ryszard Kapuściński, Bronisław Geremek

Często nazwisko Hanny Krall pojawia się w odniesieniu do wspomnień o **Marku Edelmanie** (łącznie 48 razy), bohaterze jej bestsellerowego (najczęściej wydanego i tłumaczonego) reportażu *Zdążyć przed Panem Bogiem*, będącego zapisem rozmów z przywódcą powstania w warszawskim getcie. Tego typu wzmianki wspomnieniowe podzielić można na trzy grupy:

- ukazujące się przy okazji publikacji książek o Edelmanie autorstwa Witolda Beresia i Krzysztofa Burnetko (*Marek Edelman. Życie. Po prostu*, Warszawa 2008) oraz Violetty Ozminkowskiej i Magdaleny Olczak (*Pan doktor i Bóg*, Warszawa 2012), jak również premiery filmu dokumentalnego *Dowódca* z 2009 roku. Wydarzenia te zaowocowały artykułami, wzmiankami i audycjami opublikowanymi na łamach „Rzeczpospolitej”, „Warsaw Voice”, „Dziennika Bałtyckiego”, „Dziennika Zachodniego”, „Newsweeka”, „Polityki”, „Gazety Polskiej”, „Dziennika Gazeta Prawna”, portalu Gazeta.pl, Dziennik.pl, IAR Newswire i na antenie Polskiego Radia,
- publikowane z powodu śmierci Marka Edelmana 2 października 2009 roku i kolejnych rocznic jego odejścia,
- redagowane z okazji rocznic powstania w getcie³⁵.

Nazwisko Hanny Krall wymieniane było także przy okazji wspomnień o **Ryszardzie Kapuścińskim**. W maju 2004 roku na łamach „Dziennika Bałtyckiego” opowiedali o nim inni pisarze, m.in. porównując go z Hanną Krall. Według Stefana Chwiłny Ryszard Kapuściński jest „pisarzem prawdy i jednocześnie wyobraźni”, a Hanna Krall jest raczej „pisarzem prawdy”. Gdy w 2006 roku Kapuściński był wymieniany wśród potencjalnych kandydatów do literackiej nagrody Nobla, Hanna Krall stwierdziła: *O tym, że Kapuściński powinien dostać Nagrodę Nobla, wiem od bardzo dawna.*

³⁴ Gazeta.pl, Polskie Radio, „Rzeczpospolita”, „Głos Pomorza”, „Dziennik Zachodni”, „Życie Warszawy”, „Gazeta Współczesna”. Książka *Zdążyć przed Panem Bogiem* znajduje się na liście lektur szkolnych.

³⁵ Znaczek pocztowy wyemitowany z okazji 70. rocznicy powstania w warszawskim przedstawił stylizowany kwiat żonkila. Jak się dowiadujemy ze strony Spedycja.pl w 2013 roku złote żonkile, upamiętniające powstanie, zostały skojarzone z postacią Marka Edelmana, który w książce *Zdążyć przed Panem Bogiem* powiedział, że co roku otrzymuje bukiet tych kwiatów od anonimowego nadawcy.

*Nikt tak jak on nie łączy wielkiej wiedzy z urodą słowa*³⁶. Po śmierci Kapuścińskiego w styczniu 2007 roku wspominała go na łamach „Rzeczpospolitej”, w „Newsweeku”, Wirtualnemediach.pl oraz na antenie Polskiego Radia.

Nazwisko pisarki wymieniano przy okazji omawiania prowokacji politycznej wobec **Bronisława Geremka** i tzw. fałszywek PRL-u. Mowa o tekście *Zapis rozmowy Hanny Krall z Bronisławem Geremkiem*, który miał być rzekomo prawdziwym, niepublikowanym fragmentem wywiadu przeprowadzonym przez Hannę Krall dla tygodnika „Polityka”. Kopie tego „wywiadu” rozpowszechniano w 1982 roku w zakładach pracy. Traktował on o planach przejścia polskiego majątku i – tym samym – zniszczenia Polski przez Żydów przy pomocy Solidarności. Sprawa przez kilka lat przewijała się w materiałach medialnych dotyczących Hanny Krall (m.in. „Rzeczpospolita” 28 kwietnia 2001, „Gazeta Polska” 21 czerwca 2007, PNB-Weekend Supplement 24 lipca 2008). Krótko po tragicznej śmierci Geremka, Jacek Żakowski w artykule *Professor* („Rzeczpospolita” 8 maja 2010) wspominał profesora i tę ubecką fałszywkę, w której posłużono się Hanną Krall.

Autorytet

Warsztat zawodowy i dokonania pisarki budzą podziw wielu osób, a niektórzy autorzy wprost powołują się na nią jako na **wzór życiowy czy autorytet zawodowy**. Wielokrotnie wypowiadał się na ten temat Mariusz Szczygieł: „Hanna Krall uświadomiła mi kiedyś, że dziennikarstwo to zawód, który pozwala zrozumieć innego człowieka” („Rzeczpospolita” 21 października 2011) i mówił jeszcze: „Ryszard Kapuściński i Hanna Krall są dla mnie najlepszymi reporterami świata, ale byłiby jeszcze lepsi, gdyby przeszli psychoterapię” („Newsweek” 19 marca 2012). Hanna Krall uważana jest za mentorkę Szczygła, o czym stosunkowo często była mowa w mediach³⁷. Jacek Żakowski pisał: „Naszymi przewodnikami, mistrzami byli Ryszard Kapuściński, Krzysztof Kąkolowski i Hanna Krall. Tamte czasy wywarły na mnie ogromny wpływ” („Rzeczpospolita” 14 kwietnia 2001). Natomiast Wojciech Tochman przyznał, iż książka *Dzisiaj narysujemy śmierć* powstała dzięki zachęce Hanny Krall, która zapytała go: „Czy możemy tego nie robić?”, gdy wahał się, czy pisać o ludobójstwie w Rwandzie („Rzeczpospolita” 10 grudnia 2010, Polskie Radio 17 grudnia 2010). Grzegorz Górny, redaktor naczelny „Frondy”, w wywiadzie dla „Rzeczpospolitej” w 2010 roku wyznał: „Szefową reportażu [w „Gazecie Wyborczej”] została Hanna Krall. Warsztatowo zawdzięczam jej najwięcej”³⁸.

Nazwiska „uczniów” z pewnością świadczą o wielkości nauczyciela. Oczywiście jest ona wzorem także dla innych, mniej znanych czy całkiem nieznanymi: studentki dziennikarstwa Pauliny Semik („Newsweek” 20 sierpnia 2012) czy redaktorki „Wysokich Obcasów” Pauliny Reiter, która w Gazecie.pl (21 kwietnia 2014) pyta: „Dlaczego Hanna Krall nie dostała jeszcze za to Nobla?” (chodziło o książkę *Zdążyć przed Panem Bogiem*). Podobnie inna redaktorka tego pisma pytana o książkę, która najbardziej zmieniła jej życie, wymieniła *Zdążyć przed Panem Bogiem*, gdyż „dowiedziałam się z niej, jak mówić albo nie mówić o rzeczach najważniejszych, i jak o nich

³⁶ B. Marzec, *Szansa na Nobla*, „Rzeczpospolita” 1 października 2006.

³⁷ Zob. m.in.: Polskie Radio 13 grudnia 2009, 21 maja i 21 lipca 2011, luty i marzec 2014, „Newsweek” 10 marca 2014, „Rzeczpospolita” 12 kwietnia 2014, „Polityka” 4 marca 2014.

³⁸ *Pies mniej już poluje*, wywiad z Grzegorzem Górnym, „Rzeczpospolita” 6 marca 2010.

pisać” (Gazeta.pl 19 września 2011). Osoba Hanny Krall czy jej teksty stanowią inspirację dla ruchów i ludzi bardzo różnych, jak choćby podróżniczki i pisarki Moniki Bułaj („Polityka” 15 czerwca 2011) czy Członków Koalicji 11 listopada („Polityka” 13 grudnia 2011). W Polskim Radiu (11 września 2012) Michał Lorenc wspominał, że przeczytał wiele książek poświęconych Holocaustowi, ale to właśnie książki Krall wywarły na nim największe wrażenie i to pod ich wpływem zaczął interesować się kulturą żydowską. Także w Polskim Radiu (10 lipca 2013) pisarz Maciej Wasielewski stwierdził: „Po przeczytaniu Krall i Kereta wiem, na czym mi zależy. Już wiem, że mniej znaczy więcej i tak chciałbym, by wyglądały moje kolejne książki. By nie było w nich zbędnych słów”. W 2006 roku w „Gazecie Krakowskiej” o swoich lekturach opowiadał Jerzy Stuhr. Przyznał, że czyta wszystko, co wyszło spod pióra Krall, choć „czytając, czuję się tak, jakbym to czytał od lat, znowu w zwierciadle czasu się odbija czyjś los, ten sam schemat przy całym szacunku dla jej wielkości, inteligencji i talentu”³⁹. Laureat Paszportów Polityki w dziedzinie literatury Marek Bieńczyk w 2009 roku powiedział: „mój styl jest całkiem odmienny od [...] książek Grynberga czy Hanny Krall, książek zresztą wielkich”⁴⁰. W „Znaku” w 2011 roku pisarka Anna Nasiłowska zwierzyła się: „Czego nauczyłam się od Hanny Krall”⁴¹. Należy dodać, że w 2009 roku pisarka była nominowana do nagrody MediaTory w kategorii AuTORYtet.

Nagrody, wyróżnienia, jury konkursów

Uznanie krytyki i czytelników, poza recenzjami, najlepiej widać po liczbie otrzymanych przez Hannę Krall nagród. W analizowanym okresie pisarka otrzymała lub była nominowana do następujących wyróżnień:

- order *Ecce Homo* – „za demaskację prawd pozornych”. Odznaczenie kościelne przyznawane tym, którzy swą działalnością dowodzą prawdziwości słów „człowiek to brzmi dumnie” (2001),
- Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski – odznaczenie prezydenckie przyznawane z okazji Święta Niepodległości (2004),
- nominacja do nagrody NIKE za *Wyjątkowo długą linię* (wygrał Stanisław Stasiuk z książką *Jadąc do Babadag*) (2005),
- Nagroda Herdera, przyznawana przez niemiecką fundację im. Alferda Toepfera za rozwój kultury europejskiej – Hanna Krall w swych pracach przedstawia „indywidualny los na tle historii” (2005),
- Kryształowe Zwierciadło, nagroda przyznawana przez miesięcznik „Zwierciadło”, za całokształt twórczości oraz wytrwałość w pracy na rzecz pojednania między Polakami a Żydami (2005),
- literacka nagroda Pawiego Pióra za powieść *Wyjątkowo długa linia*, przyznawana przez Zespół Szkół Poligraficzno-Księgarskich w Krakowie (2005),
- nagroda Warszawskiej Premiery Literackiej, która „promuje najbardziej wartościowe książki z dziedziny szeroko rozumianej literatury pięknej, pióra żyjących pisarzy warszawskich”, za tom *Król kier znów na wylocie* (2006),

³⁹ *Jedno pytanie do Jerzego Stuha*, „Gazeta Krakowska” 15 lipca 2006.

⁴⁰ *Słowo w akcji*, Maja Wolny rozmawia z Markiem Bieńczykiem, „Polityka” 4 listopada 2009.

⁴¹ „Znak” 2011, nr 12, s. 95–97.

- nominacja do literackiej nagrody Angelusa za książkę *Król kier znów na wylocie* (2007),
- Nagroda Literacka im. Ricardy Huch przyznawana przez miasto Darmstadt (Hesja) za to, że „pisząc przejrzystym i niesentymentalnym językiem, przywróciła historię zapomnianym: polskim Żydom”. Nagroda ta „honoruje niezależne myślenie, odwagę w działaniu oraz promocję ideałów ludzkości i porozumienia między narodami jako wartości historyczno-kulturalnej tożsamości społeczeństwa europejskiego” (2008),
- nagroda Fundacji Judaika – statuetka Felka, za „wybitne dokonania w tworzeniu polsko-żydowskiego dialogu i upamiętniania żydowskiej tradycji” (2008),
- Dziennikarski Laur – najwyższe wyróżnienie Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich za „niezrównany kunszt pisania o pamiętaniu” (2009),
- nominowana do nagrody MediaTory w kategorii AuTORytet, przyznawanej przez studentów dziennikarstwa dziennikarzom, od których „można uczyć się rzetelności, profesjonalizmu i najwyższych standardów” (2009),
- Nagroda Literacka im. Władysława Reymonta przyznawana przez Związek Rzemiosła Polskiego w kategorii „całokształt twórczości” (2010),
- nagroda Warszawskiej Premiery Literackiej za książkę *Biała Maria*. Hanna Krall jest rekordzistką, odebrała tę nagrodę po raz piąty (wcześniej nagrodzono *Hipnozę*, *Wyjątkowo długą linię*, *Taniec na cudzym weselu*, *Króla kier znów na wylocie*) (2011),
- Nagroda Literacka im. Juliana Tuwima przyznawana przez Dom Literatury w Łodzi dla polskich pisarzy za całokształt twórczości (2014),
- złoty Medal Zasłużony Kulturze – *Gloria Artis*, który nadawany jest osobom szczególnie wyróżniającym się w dziedzinie twórczości artystycznej, działalności kulturalnej lub ochronie kultury i dziedzictwa narodowego (2014).

Oprócz tego nazwisko Hanny Krall często pojawiało się w materiałach medialnych, informujących o przyznaniu komuś nagrody, której laureatką była ona w latach poprzednich (42 wzmianki w: Polskim Radiu, IAR Newswire, Gazecie.pl, „Rzeczpospolitej”, „Gazecie Pomorskiej”, „Gazecie Bankowej”, Wirtualnemediach.pl, Polish Market, Dzienniku.pl, „Gazecie Wrocławskiej”, „Warsaw Voice”). Mowa o takich nagrodach, jak:

- Nagroda Wielkiej Fundacji Kultury, jedna z najbardziej prestiżowych nagród przyznawana polskim twórcom (1998),
- Nagroda im. Jana Karskiego i Poli Nireńskiej. Hanna Krall otrzymała ją za całokształt twórczości literackiej dotyczącej losów Żydów polskich (1999),
- polsko-niemiecka Nagroda Literacka Miast Partnerskich Torunia i Getynghi im. Samuela Bogumiła Lindego, przyznawana „autorom, których słowo tworzy ideały i wartości, łączy ludzi, społeczeństwa i narody we wspólnej rozmowie”, Hanna Krall otrzymała ją razem z Marcelem Reich-Ranickim (2000),
- Lipska Księgarska Nagroda Porozumienia Europejskiego (2000),
- Nagroda miesięcznika „Odra” (1989),
- Nagroda im. Ksawerego Pruszyńskiego za reportaż literacki i eseistykę (1990),
- Kryształowe Zwierciadła, wręczane wybitnym osobistościom świata kultury, nauki czy polityki (2005).

Ranga tych nagród jest bardzo zróżnicowana, od odznaczeń państwowych czy zagranicznych, poprzez nagrody literackie, aż po nagrody przyznawane przez pisma kobiece czy szkoły. Cytowane powyżej niektóre uzasadnienia jury, które przyznają

nagrody, doskonale pokazują obraz Hanny Krall w Polsce i za granicą (31 wzmianek w „Polityce”, „Dzienniku Polskim”, „Wprost”, „Gazecie Krakowskiej”, „Życiu Warszawy”, „Rzeczpospolitej”, Polskim Radiu, Gazecie.pl, IAR Newswire, Wirtualnemediach.pl, „Gazecie Wrocławskiej”, „Warsaw Voice”).

Znaczną liczbę analizowanych materiałów stanowią doniesienia na temat udziału Hanny Krall w różnego rodzaju **gremiach jurorskich**. Pisarka zapraszana była do zasiadania w komisjach konkursowych następujących nagród i konkursów:

- Melchior – Ogólnopolski Konkurs Reportażystów, organizowany przez Studio Reportażu i Dokumentu Polskiego Radia od 2005 roku; właściwie rokrocznie (aż 48 wzmianek w Polskim Radio, Wirtualnemediach.pl, „Dzienniku Zachodnim”, „Dzienniku Wschodnim”, IAR Newswire, „Głosie Koszalińskim”, Gazeta.pl, „Kurierze Porannym”, „Gazecie Współczesnej”),
- Nagroda im. Dariusza Fikusa – dla wybitnych dziennikarzy publikujących w mediach drukowanych („Rzeczpospolita” 2001, 2003),
- konkurs na stypendium twórcze (realizację reportażu) przyznawane przez Fundację im. Ryszarda Kapuścińskiego „Herodot” (Polskie Radio, IAR Newswire, „Wprost” 2011, 2012),
- Nagroda Wielkiej Fundacji Kultury – przyznawana osobom, które odegrały w danym roku szczególną rolę w kulturze („Wprost”, IAR Newswire 2006, 2007),
- 4. Międzynarodowy Festiwal Filmowy „Motywy Żydowskie” („New Poland Express” 2007).

Zasiadała także w Radzie Powierniczej Muzeum Narodowego („Życie Warszawy”, „Rzeczpospolita”). W 2014 roku została członkiem rady programowej kwalifikującej teksty do dwutomowego zbioru najważniejszych polskich reportaży XX wieku – *Antologia 100/XX* („Dziennik Polski”, „Newsweek”).

Spotkania z czytelnikami podczas targów książek

Sądząc z liczby wzmianek, Hanna Krall chętnie spotyka się ze swoimi **czytelnikami** podczas festiwali kulturalnych i targów książek oraz imprez kameralnych, o których uczestnicy wyrażają się z dużym uznaniem⁴². Niemal każdego roku uczestniczyła w spotkaniach autorskich podczas Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie (regularnie pisano o tym w „Rzeczpospolitej”, Gazecie.pl, IAR Newswire, „Życiu Warszawy”, „Warsaw Voice”, ale też czasopismach prawniczych: „Prawo i Gospodarka” czy „Dziennik Gazeta Prawna”; informacje podawało też Polskie Radio). Międzynarodowe Krakowskie Targi Książek zaszczyciła swoją obecnością w 2014 roku. Widywała się też z czytelnikami podczas Festiwalu Kultury Żydowskiej Warszawa Singera w 2006, 2009 i 2011 roku („Rzeczpospolita”, Gazeta.pl, „Warsaw Voice”), podczas Roku Polskiego w Austrii w 2002 roku, który był okazją do prezentacji polskiej kultury (ponad 70 wydarzeń), w Wiedniu w trakcie obchodzonych tam Dni Warszawy („Warsaw Voice”, IAR Newswire). Brała udział w seminariach podczas największych skandynawskich targów książki Bok&Bibliotek w Goeteborgu w 2003 roku (IAR Newswire) czy podczas Literaturomanii – spotkania miłośników

⁴² Dla przykładu Anna Skubisz, dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Radomiu określiła spotkanie z H. Krall jako wyjątkowe i niesztampowe („Echo Dnia” 14 czerwca 2008).

dobrej książki – z okazji wręczenia Nagrody Literackiej Gdynia (2009, IAR Newswire, „Dziennik Bałtycki”). Pisarka nie stroniła od bardziej kameralnych spotkań, na przykład w Mazowieckim Centrum Kultury i Sztuki z okazji promocji książki *Król kier znów na wylocie* w 2006 roku („Rzeczpospolita” 16 maja). W 2008 roku na łamach „Gazety Polskiej” przedstawiono relację z Festiwalu Poezji Słowiańskiej w Czechach, przypominając zasługi Hanny Krall w promowaniu polskiej kultury w Pradze. Podczas II Kongresu Tłumaczy Literatury Polskiej w Krakowie pisarka spotkała się z jego uczestnikami („Varsaw Voice” 1 lipca 2009). W 2010 roku Hanna Krall wzięła udział w Międzynarodowym Festiwalu Reportażu „Warszawa bez fikcji” z cyklu „Noc z Teatrem Faktu” wystawiono *Różowe strusie pióra* na podstawie jej książki, a po spektaklu odbyło się spotkanie z autorką (Polskie Radio 24 listopada). Redakcja czasopisma literacko-artystycznego „Akcent” regularnie organizuje spotkania z wybitnymi twórcami związanymi z Lublinem poprzez swe dzieła czy życie. W 2013 roku zaproszono Hannę Krall, by opowiedziała, skąd czerpie pomysły na swe reportaże, a Zofia Kucówna zaprezentowała fragmenty *Białej Marii* („Akcent” 2014, 35 nr 1 s. 168–179). O popularności i autorytecie Hanny Krall jako reportażystki świadczy też fakt, że w ramach cyklu Zamek Reporterów (warsztaty dla młodych pisarzy) w 2015 roku poproszono ją, by podzieliła się z młodszymi kolegami swymi doświadczeniami zawodowymi (Gazeta.pl 3 stycznia).

Rankingi książek, pisarzy, wpływowych kobiety

Z kategorią nagród wiążą się rankingi książek, pisarzy, wpływowych kobiet. Także przy tych okazjach pojawiło się nazwisko Hanny Krall. W 2006 roku *Król kier znów na wylocie* uznany został przez Magazyn Literacki „Książki” za najlepszą książkę roku i znalazł się też w pierwszej dziesiątce na liście bestsellerów przygotowanej przez wydawnictwa i księgarnie („Rzeczpospolita” 3 czerwca, 2 września 2006). Na koniec roku książka ta znalazła się na 15. miejscu w rankingu (24 774 sprzedanych egzemplarzy – „Rzeczpospolita” 3 lutego 2007). W 2007 roku książka *Żal* znalazła się na 12. miejscu w rankingu bestsellerów półroczna z liczbą 13 975 sprzedanych egzemplarzy („Rzeczpospolita” 1 września 2007). Wirtualnemediapl na początku 2008 roku zapowiedziało ukazanie się książek Ryszarda Kapuścińskiego wzbogaconych esejami Hanny Krall. W tym samym roku redakcja „Polityki” postanowiła wydać zbiór reportaży Hanny Krall *Portret z kulą w szczęce i inne historie* w kolekcji Polska Literatura Współczesna. W 2011 roku w „Polityce” opublikowano artykuł o zagranicznych sukcesach polskich pisarzy, m.in. Wojciecha Kuczoka, Jerzego Pilcha, Janusza Głowackiego, Michała Witkowskiego i Hanny Krall. W 2013 roku na łamach „Polityki” ukazał się artykuł *Grzecznościowe recenzje obrażają polskich pisarzy*, w którym Marceli Reich-Ranicki, nazywany „papieżem literatury” stwierdził: iż „literatura polska – z wyjątkiem Andrzeja Szczypiorskiego i Hanny Krall – odgrywa w Niemczech bardzo skromną rolę” (19 września).

Rankingi dotyczące popularności pisarzy są publikowane także w czasopiśmie typu „Forbes” czy „Home&Market”. Warto podkreślić, że są one przygotowywane nie przez literatów, księgarzy czy czytelników, ale przez przedstawicieli instytucji finansowych oraz dziennikarzy prasy branżowej, którzy traktują Krall niczym swoistą „markę”.

Nazwisko Hanny Krall odnajdziemy też na liście „100 najbardziej wpływowych dam stolicy” z 2004 roku, o czym pisano na łamach „Życia Warszawy”. Gdy redakcja „Polityki” zwróciła się do czytelników o wskazanie „dziesięciu kobiet, które najsilniej wpłynęły na losy Polski” – Hanna Krall była jedną z nich (14 lutego). Znalazła się także w grupie „najwybitniejszych postaci ostatniego stulecia w Polsce”, którym na antenie Polskiego Radia zadano pytanie: *Co jest ważne w życiu?* (2012)

Wnioski

Materiał badawczy stanowiło 575 rekordów będących wynikiem przeszukiwania wymienionych na początku artykułu baz danych (tab. 3). Jego analiza pozwala nam na stwierdzenie, że nazwisko Hanny Krall pojawia się w mediach z bardzo różną częstotliwością. Artykuły, a znacznie częściej niezbyt obszerne wzmianki, odnajdujemy wówczas, gdy wydarzy się coś istotnego na rynku wydawniczym, w rozumieniu zarówno wydania książki, jak i jej odbioru. Pisarka nie występuje w mediach „by zaistnieć”, przypomnieć o sobie, rzadko zabiera głos w sprawach publicznych czy w kwestiach politycznych (miało to miejsce zaledwie 10 razy). Sporadycznie mówi o sobie, a wśród 38 notatek o charakterze biograficznym, więcej było wspomnień dotyczących innych osób, niż wypowiedzi Hanny Krall o sobie. Z powodów oczywistych jej nazwisko przywoływane jest w mediach wówczas, gdy mowa jest o tematyce żydowskiej. Nazwisko naszej bohaterki 48 razy pojawiło się w tym kontekście, odwoływali się do jej autorytetu również inni twórcy.

Świat Krall ogniskuje się wokół książek i ich bohaterów, ale – co ciekawe – ta twórczość rzadko jest poddawana głębokim analizom – w czasopiśmie naukowych znalazły się cztery artykuły, tyleż w czasopiśmie literackich. Najwięcej prac o charakterze recenzyjnym (39) zamieściły czasopisma kulturalno-artystyczne. Uwagę krytyków (łącznie 61 recenzji) przykuwają oczywiście wszystkie nowe książki pisarki, pozycje wznawiane czy współwydane (por. tab. 1). Podobnie rzecz się miała po inscenizacjach teatralnych *Dybuka* (12), *(A)polonii* (14), *Zdążyć przed Panem Bogiem* (2). Pisarka często bywa proszona o udzielenie wywiadu. Okazją do kilku wzmianek (8) były tematy prac maturalnych w 2010 roku Hanna Krall lubi swoich czytelników, z którymi spotyka się bardzo chętnie zwłaszcza w czasie targów książek – w bazach pojawiło się 51 wzmianek na ten temat. 74 razy wymieniono nazwisko pisarki wówczas, gdy sama otrzymywała nagrody lub wyróżnienia (31), lub gdy podobne otrzymywali inni twórcy (43); różnego rodzaju konkursy literackie były impulsem do 68 notatek o jej zasiadaniu w jury i w radach programowych, 24 – w kontekście różnych rankingów popularności.

Zestawienie wszystkich wzmianek z podziałem na kategorie zawiera tab. 5.

Interesująco rysuje się analiza zebranego materiału z punktu widzenia liczby wzmianek w poszczególnych latach (por. tab. 6). Należy zwrócić uwagę na fakt, że w 2009 roku nazwisko Hanny Krall pojawiło się 64 razy. Był to rok ważny z wielu powodów. Przede wszystkim zmarł Marek Edelman, co spowodowało powstanie znacznej liczby artykułów o charakterze wspomnieniowym, o tematyce żydowskiej oraz o książce *Zdążyć przed Panem Bogiem*. Częściej też proszono przyjaciół i znajomych zmarłego o wywiady. Poza tym należy odnotować pojawienie się na rynku wydawniczym książki *Różowe strusie pióra*. Także w tym roku pisarka otrzymała

Tab. 5. Wzmianki o Hannie Krall z podziałem na kategorie tematyczne

Typy informacji	Liczba wzmianek ⁴³
Twórczość	174
- powieści, reportaże	46
- inscenizacje	28
- wywiady	31
- recenzje	61
- inne	8
Artykuły i wzmianki:	184
- biograficzne	38
- wydarzenia polityczne	10
- Edelman, Kapuściński, Geremek	62
- autorytet	43
- inne publikacje	31
Nagrody	74
Jury, rady programowe	68
Rankingi książek, pisarzy, wpływowych osób	24
Targi książki, spotkania z czytelnikami	51
Razem	575

Źródło: opracowanie własne na podstawie wytypowanych do badań baz danych

Dziennikarski Laur. Była również nominowana do nagrody MediaTory w kategorii AuTORytet. Równie owocny był rok 2011 (59 wzmianek), w którym ukazała się *Biała Maria* oraz wspólne wydanie *Różowych strusich piór, Króla kier znów na wylocie* i *Co się stało z naszą bajką*. Pojawiły się recenzje, wywiady, a Krall – po raz piąty – odebrała Nagrodę Warszawskiej Premiery Literackiej.

Lata 2007, 2012 i 2014 mają bardzo zbliżoną liczbę wzmianek, oscylującą wokół 50 pozycji. W 2007 roku zmarł Ryszard Kapuściński, co zapewne miało na tę liczbę wpływ. Pisarka wydała *Żal* (5 współwydanych opowiadań: *Hipnoza, Taniec na cudzym weselu, Dowody na istnienie, Tam już nie ma żadnej rzeki, To ty jesteś Daniel*), otrzymała nominację do nagrody literackiej Angelusa za *Króla kier znów na wylocie*. Interesujący był rok 2012, w którym nic godnego uwagi się nie wydarzyło: nie ukazała się żadna nowa czy wznowiona pozycja, nie było nagród ani nominacji, a mimo to odnotowano dużą liczbę wzmianek. Natomiast w 2014 roku (49 wzmianek) wydany został *Hamlet: list do Andrzeja Czajkowskiego*, drugie wydanie *Białej Marii* i *Króla kier znów na wylocie*, a Hanna Krall odebrała Nagrodę Literacką im. Juliana Tuwima. Niewiele mniej wzmianek odnotowano w 2006, 2008 i 2010 roku. Na 46 wzmianek w 2006 roku miało zapewne wpływ pierwsze wydanie *Króla kier znów na wylocie*; 44 w 2008 roku wiązać można z kolejnym wydaniem *Zdążyć przed Panem Bogiem* oraz z trzema nagrodami: Nagrodą Literacką im. Ricardy Huch, nagrodą Warszawskie Premiery Literackie za tom *Król kier znów na wylocie* oraz nagrodą Fundacji Judaika. Rok 2010 przyniósł Nagrodę Literacką im. Władysława Reymonta, wspólne wydanie dwóch pozycji *Wyjątkowo długa linia* i *Spokojne niedzielne popołudnie*.

¹ Pogrubionym drukiem podano liczbę wzmianek w kategorii głównej, a pod nią wyczerpania szczegółowe.

Tab. 6. Wzmianki o Hannie Krall – zestawienie chronologiczne

Rok	Liczba wzmianek
2001	19
2002	17
2003	30
2004	26
2005	34
2006	46
2007	51
2008	44
2009	64
2010	42
2011	59
2012	50
2013	34
2014	49
2015	10
Razem	575

Źródło: opracowanie własne na podstawie wytypowanych do badań baz danych

Na koniec rozważań oddajmy jeszcze głos naszej bohaterce, która stwierdziła: „Myślę, że każdy z nas ma wyznaczoną rolę, coś do wykonania na świecie. Jestem w tej szczęśliwej sytuacji, że wiem, co mam robić. I gdy od czasu do czasu mam poczucie, że udaje mi się wywiązać z tej roli, myślę: w porządku, po coś jestem”⁴³. Dotyczy to także rynku wydawniczego i mediów.

Bibliografia

Reporterka. Rozmowy z Hanną Krall. Wybór, kompozycja, uzupełnienia oraz dokumentacja Jacek Antczak, Rosner i Wspólnicy Warszawa 2007.

Pisarek W., *Wstęp do nauki o komunikowaniu*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne Warszawa 2008.

Hanna Krall in the publishing and the media area – the analysis of her presence in the first fifteen years of the twenty-first century

Abstract

The aim of the study is to present the works of Hanna Krall and her presence in the media using the database of the National Library, the official statistics of the country, which is “The Publishing Movement in Numbers”, and the EMIS base (Emerging Markets Information Service). The authors will attempt to determine which books by Hanna Krall are among the most frequently translated into foreign languages, and in what circumstances and in what media the mention of Hanna Krall appeared in the period 2001–2015. Quantitative analysis

⁴³ *Reporterka...*, s. 139–140.

[136]

Małgorzata Korczyńska-Derkacz, Agnieszka Łuszek

should give an answer to the question about the presence of Hanna Krall on the publishing market and in the media.

Key words: Hanna Krall (1937–), the publishing market in Poland in the twenty-first century, the mass media

Małgorzata Korczyńska-Derkacz
University of Wrocław
Institute of Science Information and Library Sciences

Agnieszka Łuszek
University of Wrocław
Institute of Science Information and Library Sciences